

רב תרבותיות: המודל השבדי

:: עמי טורי

הגירה משמעותית לתוך
שבדיה התחילה כבר מסוף
שנות ה-40. למעשה, המודל
השבדי נבנה בחובו בתקופה
שבה הגירה היוותה כבר גורם
משמעותי בעיצוב החברה
השבדית.

על-פי הלשכה המרכזית
לסטטיסטיקה השבדית,
מהגרים וצאצאי מהגרים
מהווים שליש מכלל
התלמידים במערכת החינוך
השבדית.

ההגירה לשבדיה והשפעתה על הרכב החברה

הגירה משמעותית לתוך שבדיה התחילה כבר מסוף שנות ה-40. למעשה, המודל השבדי נבנה ברובו בתקופה שבה הגירה כבר היוותה גורם משמעותי בעיצוב החברה השבדית.

הראשונים להגיע היו הפינים. הם אומנם סקנדינבים, אולם הם שונים לחלוטין, מבחינה אתנית, מן השבדים, הנורבגים והדנים. כיום כ-500,000 מ-9 מיליון תושבי שבדיה הם ממוצא פיני (חמישה אחוזים וחצי). מהגרי עבודה ממוצא איטלקי, ספרדי ופורטוגזי החלו להגיע לשבדיה בשנות ה-50. אליהם הצטרפו מאוחר יותר הטורקים והיוגוסלבים. בשנות ה-70 פסקו כמעט לחלוטין זרם מהגרי העבודה ואת מקומם תפסו מבקשי מקלט פוליטי שהגיעו בקצב ממוצע של כ-20,000 בשנה. פליטים אלו הגיעו בעיקר מהמזרח התיכון, סרי-לנקה, אפריקה ודרום אמריקה. בשנים 1991-1995, על רקע המלחמה ביוגוסלביה, הגיע זרם מבקשי המקלט לשיאו. באחת השנים הללו קלטה שבדיה קרוב ל-100,000 איש, רובם מוסלמים מבוסניה. ההערכות העדכניות גורסות שכל שבדי שיש הוא מהגר או צאצא של מהגרים. שבדים ממוצא לא אירופאי מונים כיום כ-600,000 עד 700,000 איש, כלומר בין 6.5% ל-7.5% מהאוכלוסייה. זהו אחוז שאינו קטן יותר מאחוז התושבים ממוצא לא אירופאי בגרמניה או בריטניה. על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה השבדית, מהגרים וצאצאי מהגרים מהווים שליש מכלל התלמידים במערכת החינוך השבדית.

בגליון 'חברה' מס' 26 תארתי את המודל החברתי-כלכלי של ארצות סקנדינביה. על-פי טענה רווחת, נובעת הצלחת המודל הסקנדינבי מן ההומוגניות של האוכלוסיה בארצות אלו. מכך משתמע, לכאורה, כי אי אפשר ליישם את המודל הסקנדינבי בחברה רב תרבותית שבה קבוצות מיעוט לאומיות, אתניות או דתיות. במאמר זה בכוונתי להראות כי טענה זו היא חסרת שחר. לא זו בלבד שאין לה בסיס עובדתי, היא גם מתעלמת מן ההצלחה המרשימה של ארצות סקנדינביה, ובעיקר שבדיה, ביצירת חברה רב-תרבותית פלורליסטית.

בתקופה שבה עוצב המודל הסקנדינבי (מוצאי מלחמת העולם השנייה), נורבגיה דנמרק ושבדיה היו, אכן, חברות הומוגניות. כמעט כל אוכלוסייתן הייתה בעלת רקע לשוני ודתי דומה. אולם באירופה של שנות ה-40 לא היה בכך יחוד רב. גם אירלנד, איטליה, אוסטריה, ובריטניה היו חברות הומוגניות. צרפת היטיבה להטמיע אל תוכה את המהגרים האיטלקים והספרדים שהגיעו אליה בשנות ה-20 וה-30. בגרמניה ובהולנד התקיים אמנם פיצול דתי, אך מידת הרלוונטיות שלו היתה קטנה בזכות מגמות החילון הגוברות. לעומת זאת, דווקא בלגיה הדו-לאומית אימצה מודל כלכלי קרוב לזה הסקנדינבי, ובסקנדינביה עצמה, פינלנד, שהמודל שלה דומה להפליא לזה של שבדיה, הייתה מאז ומתמיד חברה דו-לאומית המורכבת מרוב פיני ומיעוט שבדי גדול.

כלל-חברתי, ייצוגיות וביטוי למיעוטים, שוויון כלכלי).

שיעורי האבטלה בקרב מהגרים בשכדיה גבוהים יותר מאלו של שבדים ותיקים. גם חלקם בקרב מקבלי שכר המינימום גבוה יותר מהממוצע. אולם יש לזכור ששכר המינימום בשכדיה גבוה מאוד. כמו־כן, הכנסתה של משפחה המקבלת השלמת הכנסה (רמת החיים המינימלית המובטחת לכל בשכדיה) היא כ-75% מההכנסה הממוצעת (כולל שווה כסף הניתן כשירותים ציבוריים). קצבאות הילדים בשכדיה מסייעות גם הן לצמצום פערי ההכנסות בין משפחות מרובות ילדים (שרובן משפחות מהגרים) ובין משפחות מעוטות ילדים. קצבת הילדים בשכדיה עבור ילד אחד היא כ-110 אירו לחודש, עבור שני ילדים 230 אירו לחודש, עבור שלושה ילדים כ-380 אירו לחודש, עבור 4 ילדים כ-580 אירו לחודש ועבור חמישה ילדים 800 אירו לחודש (קצבת הילד החמישי כפולה מקצבת הילד הראשון). כתוצאה מכך, פערי ההכנסה בין המהגרים והשבדים הותיקים אינם גדולים.

אך גם אם נתעלם מהתערבות המדינה המגבירה את השוויון (באמצעות מסים ותשלומי העברה) נגלה שהפער בהכנסה מעבודה בין ותיקים לחדשים בשכדיה נמוך למדי. בשנת 2004 שבדים מהגרים הרוויחו בממוצע כ-78% משבדים ותיקים. הכנסתם ברוטו מעבודה של מהגרים השווה בשכדיה למעלה מ-20 שנה הייתה כ-97% מהכנסתם הממוצעת של שבדים ותיקים. שבדים שמוצאם מאסיה, דרום אמריקה או אפריקה פגרו אחרי יתר המהגרים אך לא בהרבה. ההכנסה הממוצעת ברוטו מעבודה של שבדים החיים בשכדיה למעלה מ-20 שנה ושמוצאם מאפריקה הייתה כ-87% מהכנסה הממוצעת של שבדים ותיקים. עבור אלו שמוצאם מאסיה עמד הנתון על 75% ועבור אלו שמוצאם מדרום אמריקה עמד הנתון על 85%. מהגרים ממזרח ודרום מזרח אירופה (בעיקר יוגוסלבים) הגיעו לאחר ותק של 20 שנה ומעלה (מאפיין החל על רובם) להכנסה ממוצעת מעבודה שהיא כ-92.5% מזו של הוותיקים. ההנחה לגבי כל קבוצות המהגרים (לאור ההישגים במערכת החינוך והמתאם הברור בין ותק בשכדיה והכנסה ברוטו) היא שבדור הבנים נחקים כמעט כליל ההבדלים הכלכליים בין צאצאי המהגרים וצאצאיהם של שבדים ותיקים. הממשל השבדי מצידו מנסה לצמצם את הפערים הקיימים באמצעות צעדי 'אפליה מתקנת' דוגמת סובסידיות למעסיקים הקולטים מהגרים לעבודה. בנוסף קיים נציב מיוחד בעל סמכויות איכיפה שתפקידו לטפל

לאור מה שתואר עד כה ברור למדי שהחברה השבדית היא חברה רבת-תרבותית. חברה המורכבת מקבוצות שונות מבחינה לאומית, אתנית, לשונית, תרבותית או גזעית, קיימת היום ברבות מן המדינות המתועשות. בעולם מקובלות שתי גישות עקרוניות להתמודדות עם מצב זה: הגישה 'האינטגרטיבית' והגישה 'הפלורליסטית' או 'הרב-תרבותית'. הגישה הראשונה תובעת מכל האזרחים לאמץ דפוס תרבותי אחיד הוזה לזה של האוכלוסייה הוותיקה או האוכלוסייה המהווה את האליטה. בפני מי שמאמץ את הדפוס התרבותי הדומיננטי פתוחות לכאורה כל האפשרויות (אם כי ברור שבפועל, נקודת הזינוק של המהגר או בן המהגרים תהיה נחותה לעומת זו של בני התרבות הדומיננטית). צרפת נחשבת למייצגת מובהקת של גישה זו (אם כי גם לגבי צרפת יש בתיאור זה מידה לא מבוטלת של הפשטה והכללה).

שבדיה, בדומה לקנדה ובריטניה, אימצה את הגישה השנייה. ברור שמטעמים פונקציונליים חייב להיות מכנה משותף חברתי מינימלי. לדוגמא: שפה (שבדית/ אנגלית) שכל התושבים צריכים לשלוט בה ברמה סבירה. אולם מעבר למינימום הכרחי זה דורשת הגישה הרב-תרבותית שמוסדות המדינה והמסגרות הכלכליות והחברתיות יתנו ייצוג לכל הקבוצות האתניות והתרבותיות ובכך יבטאו את ההכרה שקיימת יותר מדרך אחת לביטוי ולהגעה לעמדת כוח בתחומי המדינה האמורה. בנוסף צריכה המדינה לעודד הערכה עצמית גבוהה אצל המיעוטים התרבותיים. עידוד זה מתבטא ביחס של כבוד לערכים ולמסורות התרבותיות של הקבוצות השונות, כל עוד אין הדבר עומד בסתירה לערכים אוניברסליים שהם בגדר קווים אדומים שאין עליהם פשרה. לטענת, שוויון כלכלי גם הוא תנאי הכרחי לקיומה של חברה רבת-תרבותית מתפקדת. ללא שוויון זה, יהפכו המיעוטים התרבותיים לתת-מעמד מקופח וממורמר, למרות כל הרטוריקה הסובלנית והייצוג השוויוני.

רב-תרבותיות בשכדיה - הלכה למעשה

בריטניה וקנדה מתאמצות לעמוד בשני הקריטריונים הראשונים. אולם משום היותן מדינות קפיטליסטיות, ההישגים שלהם בתחום הפלורליזם הרב-תרבותי עומדים על כרעי תרנגולת. פה מצוי במידה רבה היתרון של שכדיה, שהיא מן המדינות הבודדות שמשותלות לעמוד בכל שלושת הקריטריונים (מכנה משותף

גם אם נתעלם מהתערבות המדינה המגבירה את השוויון (באמצעות מסים ותשלומי העברה) נגלה שהפער בהכנסה מעבודה בין ותיקים לחדשים בשכדיה נמוך למדי.

פתיחת בית ספר עצמאי מותנית בעמידה בתוכנית ליבה, בסטנדרטים מחייבים בתחום איכות ההוראה, בהעדר אפליה על רקע כלכלי ובמספר נרשמים מינימאלי. עם זאת רק אחוז קטן של ההורים השבדים מנצלים אופציה זו.

בממשלת שבדיה היוצאת
 השר האחראי על החינוך
 בבתי הספר הינו ממוצא
 מזרח תיכוני ומזכ"ל המפלגה
 הסוציאל-דמוקרטית הינו בן
 מהגרים.

כמו בשבדיה - 7%. בצרפת, רק אחד מ-577 חברי האספה הלאומית הוא ממוצא לא אירופאי כאשר חלקם של הלא אירופאים באוכלוסיה הוא כ-10%. באוסטריה ושווייץ אין בכלל חברי פרלמנט ממוצא לא אירופאי. בארצות הברית יש רק סנטור שחור אחד וסנטור היספאני אחד (מתוך 100 סנאטורים) כאשר חלקם באוכלוסיה של השחורים והיספאנים הוא כ-25%. בממשלת שבדיה היוצאת, השר האחראי על החינוך בבתי הספר הינו ממוצא מזרח תיכוני ומזכ"ל המפלגה הסוציאל-דמוקרטית הינו בן מהגרים.

השבדים מוכיחים שסוציאל-
 דמוקרטיה ופולרליזם
 רב תרבותי אינם עומדים
 בהכרח בסתירה. להפך,
 כאשר המדינה מחוייבת
 הלכה למעשה לערכים
 אוניברסאליים של חופש
 פוליטי, שוויון כלכלי
 וסולידאריות בין תרבויות,
 רב תרבותיות וסוציאליזם
 משלימים אחד את השני
 ויוצרים יחד חברה ראויה יותר
 ומוסרית יותר.

רק בריטניה, קנדה ויתר ארצות סקנדינביה מתקרבות לייצוגיות פוליטית יחסית הדומה לזו של שבדיה. אך כפי שכבר צויין, אלמנט השוויון הכלכלי נעדר מהרב-תרבותיות הבריטית והקנדי, המדכאות את קבוצות המיעוטים באמצעות קפיטליזם 'תקין פוליטי'. המיעוטים בשבדיה אינם חפים לחלוטין מנטיות פונדמנטליסטיות, אך ככלל ניתן לומר, שלא קיימת בקרבם תחושת ניכור כלפי המדינה המאמצת. משבדיה נחסכו עד כה מהומות על רקע אתני שהפכו לשכיחות בצרפת, ואין בה ציבור רחב התומך בפגיעות טרור כלפי המדינה שבה הוא חי כפי שקורה בבריטניה. השבדים מוכיחים שסוציאל-דמוקרטיה ופולרליזם רב תרבותי אינם עומדים בהכרח בסתירה. להפך, כאשר המדינה מחוייבת הלכה למעשה לערכים אוניברסליים של חופש פוליטי, שוויון כלכלי וסולידריות בין תרבויות, רב תרבותיות וסוציאליזם משלימים אחד את השני ויוצרים יחד חברה ראויה יותר ומוסרית יותר.

בתלונות הנוגעות לאפליה על רקע מוצא בתחומי התעסוקה והדיוור.

חזותם הפיזית של רבצי מהגרים מובהקים אינה נאה פחות מזו של רבצי דירות מודרניים אחרים בשבדיה. איכות הבניה והאחזקה של המבנים ברבצים אלו גבוהה ביותר. חשוב לזכור, עם זאת, שמרבית המהגרים אינם גרים ברבצי מהגרים כאלה.

במערכת החינוך השבדית מתבטאת הגישה הרב תרבותית בתקנות הבאות:

א. בכל בית ספר זכאים ילדים ששפת אמם אינה שבדית ללמוד את המקצועות העיקריים בשפת אמם גם אם הדבר מחייב פתיחת כיתות קטנות במיוחד.

ב. כל הילדים זכאים לשיעורים בשפת אימם העוסקים במורשתם התרבותית. ההשקעה הציבורית לתלמיד באזורים שבהם קיים ריכוז גבוה במיוחד של מהגרים עולה בדרך כלל על הממוצע הארצי. נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה השבדית מראים, שאין הבדל משמעותי בהישגים בין ילדי מהגרים וילדי ותיקים.

בניגוד לצרפת אין בשבדיה איסור על לבישת סמלים דתיים בבתי הספר. הורים הרוצים בכך יכולים לפתוח בית ספר עצמאי המתמקד בערכים התרבותיים או הדתיים החשובים להם. המדינה מממנת כ-90% מעלותו של מוסד מעין זה. פתיחת בית ספר עצמאי מותנית בעמידה בתוכנית ליבה, בסטנדרטים מחייבים בתחום איכות ההוראה, בהעדר אפליה על רקע כלכלי ובמספר נרשמים מינימלי. עם זאת רק אחוז קטן של ההורים השבדים מנצלים אופציה זו.

פולרליזם גם בייצוג הפוליטי

גישה כלכלית, חינוכית ותרבותית זו, כמו גם המשך קיומה של מכסת הגירה גדולה (משום ההכרה בצורך להעניק מקלט מדיני לנרדפים) מקובלים על כל 7 המפלגות המיוצגות בפרלמנט השבדי. בניגוד לצרפת או גרמניה המערכת הפוליטית השבדית נותנת ביטוי למחויבותה 'לפולרליזם' גם בייצוגן הפוליטי של הקבוצות האתניות השונות המרכיבות את שבדיה המודרנית. 18 מתוך 349 חברי הפרלמנט השבדי הם מהגרים. מתוכם תשעה הם ממוצא לא אירופאי. כלומר כ-2.6% מחברי הפרלמנט הם ממוצא לא אירופאי כאשר קבוצה זו מהווה כ-7% מאוכלוסיות שבדיה. לשם השוואה בגרמניה רק ארבעה מתוך למעלה מ-600 חברי הפרלמנט הם ממוצא לא אירופאי, כלומר כ-0.65%, כאשר חלקם באוכלוסיה הוא

עמי וטורי הוא
 דוקטור להיסטוריה.
 הדוקטורט שלו
 עוסק בסוציאל-
 דמוקרטיה בארצות
 סקנדינביה
 ובגרמניה